

UNITATEA DE NEAM ȘI LIMBĂ A ROMÂNILOR

Gheorghe Moldoveanu

A vorbi despre unitatea de neam și limbă a românilor, ca și a oricărui alt popor, aproape ar putea însemna asocierea între doi termeni care, oricum, se presupun reciproc: unitatea de neam are la bază ideea dependenței comune, dar apartenența la o anumită etnie, la o anumită naționalitate se mărturisește prin limba moștenită de la părinți și împărtășită cu frații și surorile colectivității, ale cărei dimensiuni pot varia între familie și neam¹. Alăturarea termenilor neam și limbă e totuși necesară fiind de natură să explicitizeze. Sentimentul unității de limbă izvorăște din conștiința fiecărui individ că "actele sale lingvistice aparțin unui sistem național"² și se împlinește în "conștiința de sine a unui popor privit din perspectiva graiului vorbit de el"³, constituindu-se în bază a conștiinței de cultură și aspirație a membrilor națiunii, a ideii înseși de unitate națională.

Relația dintre etnic și lingvistic este așa de strânsă, încât se admite la modul general, că un proces de glatogeneză presupune și un proces de etnogeneză, de cele mai multe ori reciproca fiind valabilă⁴. Istoria a probat că și situația inversă este adevărată: dispariția unei limbi a însemnat dispariția poporului ce o vorbea⁵. S-a afirmat chiar că istoria limbii unui popor este însăși istoria poporului respectiv, fără ca între cele două istorii să se stabilească un raport mecanic. Indiscutabil este faptul că în limbă se actualizează întregul tezaur de tradiții al unui popor⁶, întreaga lui concepție despre lume. Aceasta a și făcut ca limba să fie considerată casa în care spiritul își are locuința statornică. Aceasta și face din limbă cel mai puternic instrument de coeziune națională.

Problema unității de neam și limbă a românilor, a unității lor spirituale ocupă un loc aparte, date fiind condițiile concrete ale dezvoltării lor istorice și politice. Crearea unor formațiuni statale diferite în care erau cuprinși românii, ca și intrarea teritoriilor românești în zonele de interese sau în stăpânirea puterilor ce se învecinau aici și care tânjeau la cucerirea acestor teritorii nu a atenuat conștiința apartenenței urmașilor populației romanizate din spațiul carpato-balcanic la același areal spiritual, al românilor. Ideea comunității de neam și limbă, la care e de adăugat cea de religie, apare la mai toate personalitățile culturale ale românilor și chiar la personalități ale culturii europene de-a lungul timpului.

Prima personalitate culturală de marcă a românilor, Nicolaus Olahus⁷, atrăgea atenția, în lucrarea sa *Hungaria*, că "limba moldovenilor și a valahilor a fost cândva romană", că "limba, datinile și religia sînt aceleași la moldoveni și la

ardeleni", fiind cel dintâi care susținea unitatea de neam, limbă, obiceiuri și religie, bazată pe originea lor comună.

Pentru istoricii români din sec. al XVI-lea, al XVII-lea, preocuparea pentru ideea de unitate a neamului românesc este firească și constantă. Grigore Ureche observa că "românii, câți se află lăcuitori în Țara Ungurească și la Ardeal și la Maramoșu de la un loc sîntu cu moldovenii și toți de la Rîm se trag"⁸ și că moldovenii și muntenii sunt creștini și formează o seminție⁹. Încă de la Grigore Ureche se face deosebirea între numele generic al etniei, români, și numele pe care îl au aparținătorii etniei după numele teritoriului în care locuiesc. Această idee se conturează cu mai mare claritate la Miron Costin, preocupat mai îndeaproape de "înțelesul numerilor (numelor), mai lesne neamului acestor țări, Moldovei și Țării Muntenesti și românilor din Ardeal"¹⁰, și de rădăcina și izvorul acestui neam, observând că "nici un neam nu iese în toată lumea să aibă numai un nume ci unile dispre capetele ceale dintâi ale vreunui norod stăpânitoare, alte nume sîntu di pre locuri, de unde sîntu începute, multe di pre cetăți mari, multe di pre ape vestite"¹¹.

Numele pe care le au românii după numele țărilor sau al provinciilor în care locuiesc prezintă după Miron Costin, mai puțină importanță, subordonându-se celui de român. Afirmând "... măcar că ne răspundem acum moldoveani, iară nu întrebăm <<știi moldovenește?>>, sau <<știi românește?>> adecă râmlenește, puțin nu zicem <<stis romanițe>> pre limba latinească"¹², autorul primei cărți românești despre întâiul descălecat probează existența conștiinței la români a unității lor etnice, a conștiinței că "numele vechiu și mai dreptu iese rumân, adecă rîmlean"¹³. Informații din diverse izvoare istorice îi conturează ideea că "Acest nume (român), de la discălicatul lor de Traian și cît au trăit, pînă la pustiirea lor dispre aceste locuri și cît au trăitu în munți, în Maramoraș și pe Olt, tot acest nume au ținut și țin până astăzi și încă mai bine muntenii decât moldoveanii, că ei și acum zic și scriu țara sa <<rumânească>>, ca și românii cei din Ardeal"¹⁴.

Expresia "cea mai clară și mai concisă a întregii probleme a conștiinței romanității la români" care "le creează românilor convingerea permanenței etnice pe solul dac cît și cea a unității neamului de pe acest sol"¹⁵ o aflăm la stolnicul Constantin Cantacuzino, care afirmă: "Însă românii înțeleg nu numai ceștea de aici ci și den Ardeal, carii încă mai neaoși sînt, și moldoveanii și toți cîți și într-altă parte se află și au această limbă, macar fie și cevași mai osebită în niște cuvinte dar amestecarea altor limbi ... tot romani îi ținem, că toți aceștia dintr-o ființă au izvorît și cură"¹⁶.

Cu Dimitrie Cantemir se realizează un enorm pas: judecarea istoriei românilor în contextul istoriei universale. Concepția despre unitatea etnică a românilor o aflăm din chiar titlul monumentalei sale lucrări *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor* (concepută întâi în latină și reluată în română, deoarece afirmă în *predoslovie*, "cu păcat va fi de lucrurile noastre decia înainte mai multe streinii decît ai noștri să știe") și amplificată în titlul primei cărți: *Hronicon a toată*

țara Românească (care a apoi s-au împărțit în Moldova, Munteniască și Ardealul) din descălecatul ei de la Traian, împăratul Rîmului. Așijderea pentru numerele carele au avut odată și carele are acum. Și pentru romanii carii de atunce într-însa așezîndu-să, într-aceeași și pînă acum neconținut lăcuiesc". Dar limba neamului romano-moldo-vlah nebiruit martur este pentru continuitatea populației romanizate în Dacia, căci este limba lor "părințască", continuatoare a limbii latine.

Faptul că românii, indiferent de țara în care locuiau, aveau conștiința apartenenței la același neam e atestat și de numeroase documente străine. Încă înaintea lui Miron Costin, W. Lazius, discutând despre originea romană a românilor, reproduce întrebarea "*Stis Romane - Scis Romane?*"¹⁷.

De la Lazius informația e prelevată de Ioan Lucius, care adaugă și alte expresii ale celor ce vorbesc "Rumaneste-Romane": "Su noi sentem Rumeni - Etiam nos sumus Romani"; "Noi sentem di sange Rumanae - Nos sumus de sanguine romano", care probează nu numai conștiința, ci și mândria descendenței romane; "Bine venit domnata - Bene veniat dominatio tera"¹⁸. Însă cea mai interesantă informație pe care o aduce Lucius, din punctul nostru de vedere, este cuprinsă în "Rumen Muntean - Romanus montanus", care evidențiază adăugarea la etnonimul generic, român, a unui atribut prin care se preciza apartenența la statul în care cel în cauză locuia: muntean, moldovean, ungurean (ardelean).

L-am amintit aici pe W. Lazius pentru întrebarea "Stis Romane", care apare și la Miron Costin, iar nu ca primul străin care a vorbit despre unitatea etnică a românilor sau despre conștiința la români a descendenței lor etnice, informații de acest fel existând de mai înainte. În anul 1574, juristul francez Pierre Lescapier făcea o călătorie de la Veneția la Constantinopol; trecând și prin țările române el va consemna în jurnalul său colonizarea romanilor și că locuitorii Valahiei, ai Moldovei și ai Transilvaniei "își zic succesori adevărați ai romanilor și numesc vorbirea lor romanește (s.n.), adică romană"¹⁹.

În deceniul următor, rectorul colegiului iezuit din Cluj, Ferrante Cupeci, scria lui Claudio Aquaviva, generalul ordinului, că dintre cele trei categorii de locuitori ai Transilvaniei, cei mai vechi sunt valahii, care-și numesc limba "*romanesch*"²⁰. În același interval de timp, misionarul catolic de la curtea lui Petru Șchiopul remarcă în însemnările sale "caracterul autohton al conștiinței romanității la români, unitatea etnică și psihică dintre moldoveni și munteni, folosirea de către moldoveni pentru neamul lor a etnonimului român²¹.

Prezența ideii descendenței romane a românilor, a unității lor etnice și a conștiinței unității etnice la români în istoriografia secolului al XVII-lea nu mai poate mira, cu atât mai mult cu cât adesea se reiau afirmații mai vechi, chiar dacă se aduc informații noi. Preluarea informațiilor lui W. Lazius la I. Lucius²², citat mai sus, nu e singurul caz. Într-o descriere anonimă a Moldovei, dintre anii 1685-1687, rămasă probabil de la un misionar catolic, se afirmă nu numai romanitatea poporului ci și că "se chiamă în limba lor Rumuni (s.n.), adică Romani"²³ iar Lisznyai K. Pal vorbește despre români în *Valachia et Valach*²⁴, care în valahică

se cheamă Rumuny, în latină Romani, în maghiară Olah, la plural Olahok (s.n.)²⁵.

Prezența la românii din sec. al XVI-lea a ideii unității lor etnice, rezultat al descendenței comune, e probată, mai mult decât de operele lor istorice, de prefețele unor scrieri religioase, ele înseși constituind apoi o bază de afirmare a conștiinței naționale a românilor. E în afară de orice îndoială că scopul prim al cărților religioase era altul decât al celor istoriografice, dar afirmația "Cu mila lui Dumnezeu, eu, diaconul Coresi, dacă văzui că mai toate limbile au cuvântul lui Dumnezeu în limba (lor), numai noi rumânii n-avăm"²⁶ pune în evidență conștiința apartenenței autorului la etnia numită români, pe care o slujește cu credință și cu mândrie, dedicându-i rezultatul muncii sale. În epocă era frecvent cuvântul râmlean, slav de origine, dar Coresi preferă român (rumân), cu derivatele lui, fiind mai apropiat de latinescul romanus. Așa apare în *Tîlcul evangheliilor* din 1564: "am scos de am tipărit tetraevanghelul și praxiul rumânește"; tot astfel în *Psaltirea* din 1577: "am scos de în psăltire sârbească pre limba rumânească. Preferința lui Coresi pentru român/rumân, cu derivatele lui are la bază apropierea de roman, confirmată de un citat din *Faptele Apostolilor* (1563): "Și spunu năravurile ce nu se cade noao a le priimi și a le face, Rumâni sîntemu (s.n.)". "Pentru a ne da seama cine sunt acești rumâni va trebui să apelăm la textele originale: cel slav după care s-a făcut traducerea, are expresia "rîmleanini" textul latin afirmă "quum simus Romani" (...). Așadar rumânii din *Faptele Apostolilor* sunt de fapt romani"²⁷.

Aceeași preferință apare în *Palia de la Orăștie*, tipărită de fiul diaconului Coresi, Șerban, și de diaconul Marin, cu ajutorul episcopului Transilvaniei, Mihai Tordaș. De pe prima pagină a *Paliei* aflăm că traducerea s-a făcut "pentru înțrămătura besearcei sfîntă a românilor, poftind tot binele, ispășenie creștinilor români", iar preadoslovia scrisă de episcopul Tordaș, precizează că două cărți traduse din *Vechiul Testament*, *Bitia* (*Facerea*) și *Ishodul* (*Ieșirea*) "le dăruim voo fraților rumâni (...) și le-am scris voo fraților români". Interesantă e apropierea cu *Encyclica episcopi Valahici in Transsilvania* din 1582, în care Mihai Tordaș se adresează credincioșilor săi, recomandându-le să citească *Palia*, adresată "in lingua Romana [...] in linguam Romanam vertinus, et los vobis fratribus Romanis ita legendos donamus [...] confratribus Valachis [...] confratribus Romanis"²⁸.

O formulare asemănătoare folosește mitropolitul Varlaam atunci când se adresează ardelenilor în *Cartea carea să chiamă răspunsul împotriva catihismului calvinesc*: "iubiți creștini și cu noi de un niam, români pretutinderea tuturor ce se află în părțile Ardealului, ce sînteți cu noi într-o credință". Mitropolitul Moldovei proba astfel că folosirea lui rumânească în titlul monumentalei sale *Cazanii* nu era din întâmplare și nu era în loc de moldovenească, pe care îl includea.

Încercarea lui Mihai Viteazul de a uni cele trei țări rumânești, singura modalitate de obținere și apărare a independenței rumânești, nu este pusă de regulă, în legătură cu conștiința unității de neam și posibila exploatare a acesteia în plan politic. Dar această conștiință poate fi invocată. Dovadă că acest sens e cererea boierilor ostili lui Mihai de a le fi trimis domn Simion Movilă, urmând ca

muntenii să se unească cu moldovenii. Această unire era clădită pe ideea că "noi sîntem cu toții de aceeași limbă și de aceeași credință"²⁹. Această conștiință, prezentă la moldoveni, a stat și la baza proiectului lui Despot de a uni cele trei țări românești și a le elibera din asupra turcească.

Adevărata exploatare în plan politic a conștiinței unității etno-lingvistice a românilor va avea loc prin secolul al XVIII-lea, asociind-o cu lupta pentru emancipare atât pentru românii din Muntenia și Moldova, cât și, mai ales, pentru românii din teritoriile aflate sub stăpîniri străine. Credința că emanciparea românilor e posibilă numai prin unirea lor, că fiecare român e dator să-și slujească neamul se constituie în temelie a unor activități din planurile cele mai diverse.

Pe primul plan se situează chemarea la rezistență împotriva oricăror încercări de deznaționalizare la care erau supuși românii din afara statelor românești. Iar deznaționalizarea se manifestă, înainte de toate, în planul lingvistic. Grăitoare pentru rezistența împotriva politicii de deznaționalizare a românilor este atitudinea soției lui Doxachi Hurmuzachi, care, după reîntoarcerea lor la Cernaucă, unde se va crea un adevărat centru al românismului din toate teritoriile, adresează soțului dorința sa cea mai fierbinte: "Să grijim, iubite soțule, ca în amestecătura aceasta de limbi³⁰, copiii noștri să rămână ceea ce sîntem noi, adică români, și să-și conserve sentimentele lor naționale în toată viața"³¹.

Aceeași conștiință, că numai uniți românii se pot afirma, îl îndeamnă pe Teodor Racoc din Carapciul Bucovinei, urmașul lui Ion Budai-Deleanu pe lângă guberniul din Lemberg ca, la 8 martie 1817, să adreseze tuturor românilor, iubitori de neam și de propășirea limbii patrioticești³² din toate provinciile românești. Apelul de a-l sprijini în publicarea unei gazete pentru români. Demersul său era susținut de gândul că "neamul românesc, măcar că împărțit între mai multe țări și trăind sub osăbite stăpîniri, totuși o limbă are, aceeași lege și tot aceleași obiceiuri, precum și aceleași cărți și aceeași scrisoare"³³.

Condițiile istorice concrete impuneau românilor păstrarea și folosirea numelui generic al limbii lor, nu a numelui derivat din al provinciei locuite, iar intelectualii din secolul trecut au depus eforturi deosebite în acest sens. E de amintit aici reproșul făcut de Alexandru Hurmuzachi lui Teoctist Blajevici, contracandidatul lui Aron Pumnul la ocuparea primei catedre de limba română de la gimnaziul din Cernăuți în 1849. Considerând cel puțin neadecvat numele moldo-valaho-română, pe care-l folosisese T. Blajevici, fiul marelui român din Cernanța preciza cu vădită ironie: "Dacă la numirea limbii noastre este neîndestulătoriu cuvântul de românească, apoi pentru a fi consecințe ar trebui să îndeplinească numirea dată de dînsul și, în loc de limbă moldo-valaho-românească, să zică moldo-valaho-transilvano-bucovino-basarabo-banatoromânească (s.n.)"³⁴.

La moartea sa, în 1857, Doxachi Hurmuzachi lăsa urmașilor săi de neam și de credință un jurământ cu nimic mai prejos de testamentul Văcărescului: "Aveți de îndeplinit trei datorii, mari și sfinte, pentru care veți răspunde în fața lui Dumnezeu, înaintea oamenilor și a urmașilor voștri. Aceste trei datorii sînt patria,

limba și biserica. Românească este țara aceasta, în care trăim, câștigată și păstrată cu sîngele străbunilor noștri și înzestrată cu drepturi românești, care n-au putut să apună, pentru că sînt o proprietate nepieritoare a ei. Limba română, sufletul naționalității noastre, pe care ne-au păstrat-o străbunii noștri în timpii barbariei chiar cu răpunerea vieții, a fost totdeauna și este adevărata limbă a acestei țări; nici un drept nu s-a aflat în putere ca s-o desființeze. Biserica țării noastre este biserica ortodoxă, odorul cel mai scump al sufletelor noastre [...]"^{34a}.

În Moldova intrată sub ocupație țaristă, etnonimul moldovean și denumirea moldovenească pentru limbă s-au păstrat mai mult ca în toate celelalte provincii, dar conștiința că românii de aici aparțin trunchiului mare al neamului românesc, cu care vorbesc aceeași limbă n-a dispărut. O proba titlul folosit de moldoveanul Ștefan Mărgelă pentru lucrarea sa apărută la Petrograd în 1827, *Gramatica rusască și românească*, procedând ca și mitropolitul Varlaam care-și intitula principala operă *Carte românească de învățătură*, deși apărea la Iași. Pe aceeași linie se poate cita și *Bucoavnă, adevărată începătoare învățătură pentru cei ce vresc a învăța carte moldovenește*, din 1822, care la ediția mai dezvoltată, din 1865, purta titlul *Abecedă română compusă pentru școalele elementare de Ivan Doncev (Rumânskaia Azbuca)*, și era scris cu caractere latine, la curent cu mișcarea din România.

O proba căminarul Dumitrache Pastiescu, care, în *Curierul românesc* din ianuarie 1830, scria: "... în Basarabia dintre români este d-l titular sovetnic Constantin Stamate, bărbat literar, cinstitor de oameni învățați, sîrguitor spre luminarea neamului său (...). Rumâni cari aduc cinste neamului nostru cu învățătura și caracterul lor cel cinstit sînt încă și d. (...) Alecu Leonard, d. Vasile Catîche (...) d. Costache Tufescu"³⁵.

O spunea Alexei Mateevici la Congresul Învățătorilor din Basarabia, la 25 mai 1917: "Unii se numesc moldoveni, alții - cei mai puțini - români. Da, sîntem moldoveni, fii ai vechii Moldove, însă facem parte din marele trup al românismului, așezat prin România, Bucovina și Transilvania. Frații noștri din Bucovina, Transilvania și Macedonia nu se numesc după locurile, unde trăiesc, ci-și zic români. Așa trebuie să facem și noi!"³⁶.

Pare nu numai de neînțeles, ci de-a dreptul straniu ca astăzi să susțină cineva, cu argumente temeinice că în Republica Moldova "în Moldova de la est de Prut există un alt neam decât neamul românesc, există o altă limbă decât limba română. Și totuși o face istoricul chișinăuian P.P. Moldoveanu, după care "numele etnic moldovan, denumirea limba moldovenească, numele Moldova sînt tot atât de sfinte, scumpe și dulci pentru populația băștinașă, majoritară din Republica Moldova, ca și numele etnic român, expresia limba română, numele România pentru populația băștinașă majoritară din România"³⁷. Așezând lucrurile în ordine nefirească, voit sau nu, autorul citat ajunge la ciudata concluzie că numele de "botez istoric" român e mai nou decât moldovan. Fără comentarii!

Explicația pentru neam moldovenesc și limbă moldovenească ne-o oferă d-l

Mircea Snegur: "națiunea de <<limbă moldovenească>> din acest articol (articolul 13 din Constituția Republicii Moldova) ține nu atât de un temei științific, cât de unul politic"³⁸. Or denumirile de limbă și de popoare se pot susține cu argumente de ordin științific, pentru a rezista, nu politic. La discuția pe tema *Unitatea spirituală a românilor dincolo de frontiere*³⁹ organizată de Universitatea din Suceava în 15 octombrie 1995, prof. Eugen Coșeriu atrăgea atenția că încercarea de a desprinde poporul moldovenesc și limba moldovenească din trunchiul românesc "este începutul unui genocid cultural. Aspirația acestor grupuri și, în realitate, dușmani ai limbii, ai poporului român este să scoată poporul moldovenesc de dincolo de Prut din rădăcinile sale istorice, reprezentate prin limba și prin tradițiile pe care le are, și să-l altoiască ori pe un alt trunchi, ori în vid".

Impunerea denumirii popor moldovenesc și limbă moldovenească are repercusiuni și pentru românii din Ucraina. La recensământul din 1989, etnicii români reprezentau 19,64%⁴⁰ din populația regiunii Cernăuți. Erau însă împărțiți în români și moldoveni, ceea ce aparent, nu prezintă vreo importanță⁴¹. La gruparea după limba maternă declarată se constată că dintre cei ce se declaraseră români se regăsesc numai 67,6%: 53% declaraseră ca limbă maternă "limba naționalității"-limba română și 14,6% - "limba altei etnii" (limba ucraineană - 11,7% și limba rusă 2,9%). Ceilalți 32,4% dintre români, care, probabil, vor fi declarat ca limbă maternă limba moldovenească, nu se regăsesc nicidecum, ceea ce reprezintă o fraudă. Politica lingvistică dusă de imperiul sovietic își arată acum roadele. În confuzia dintre român/românesc și moldovean/moldovenesc, cultivată de autorități, românii care credeau că declarând că vorbesc moldovenește acceptă că vorbesc limba română într-o variantă a ei, cu unele, foarte puține, particularități locale s-au trezit că vorbesc în limbajul oficial "limba altei etnii", care putea rămâne chiar nenominalizată.

Cu siguranță, lucrurile nu vor fi stând astfel în sudul Basarabiei sau în Transcarpatia.

Interpretările politice pot duce la întreținerea sau cultivarea unor confuzii grave. În cazul nostru, "a promova sub orice formă o limbă moldovenească deosebită de limba română este, din punct de vedere strict lingvistic, ori o greșală naivă, ori o fraudă științifică; din punct de vedere istoric și practic, e o absurditate și o utopie; și, din punct de vedere politic, e o anulare a identității etnice și culturale a unui popor și, deci, un act de genocid etnico-cultural"⁴².

Avea dreptate Eugen Coșeriu la Congresul Filologilor Români din 1994, când, contestând existența limbii moldovenești, atrăgea atenția că "cine, cu bună știință, nu protestează și permite să se facă o astfel de greșală se face și el vinovat, ba chiar mai vinovat decât cine comite greșala din neștiință"⁴³. E cu atât mai grav însă că dezmembrarea românilor se cultivă cu bună știință, slujind orice interes, numai pe al neamului nu. Dacă aceștia nu se gândesc, ca Dăbâci Hurmuzache că "pentru binele și fericirea națiunii româniei să depărteze Dumnezeu din mijlocul românilor sămânța inтриgei și a invidiei, spiritul de partid, egoismul și

pofta de a domni cu stricăciunea binelui public și să le insuflă spiritul armoniei, al frăției și al bune înțelegeri între sine⁴⁴, ar trebui să-și aducă aminte măcar cuvintele episcopului Amfilohie de la Hotin: "cel ce n-are priință și dragoste pentru patria sa, adecă pentru țară și limba în care s-au născut (s.n.) comite un păcat deopotrivă de mare ca și cel ce nu-și iubește pe părinții săi"⁴⁵.

NOTE

1. A se vedea și sensurile cuvântului neam, cu trimitere atât la "popor, națiune", cât și la "rudă: persoană care face parte din aceeași familie cu cineva" (DEX).
2. Eugenio Coseriu, *Introducere în lingvistică*, Cluj, Ed. Echinox, 1995, p. 58.
3. Ștefan Munteanu, *Unitatea de neam și unitatea de limbă*, în "Limba română", Chișinău, 1994, nr. 3, p. 26.
4. Procesul de formare a limbii române nu poate fi separat de procesul de formare a poporului român.
5. Dispariția ultimului vorbitor al limbii dalmate, Tuoul Udina, la 1898, însemna și dispariția poporului dalmat.
6. Limba însăși, ca limba istorică este definită ca ansamblu de tradiții, în parte analoge, în parte divergente (Eugen Coșeriu, *Lingvistica istorică și istoria limbilor*, în *Forum*, 1993, nr. 11-12, p. 104).
7. Tradus, numele lui ar însemna Nicolae Românul, olah fiind corespondentul maghiar al lui valah, valahi fiind numele folosit în epocă pentru români.
8. Grigore Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei*, București, 1958, p. 134.
9. *Ibidem*, p. 138.
10. Miron Costin, *De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor*, în *Opere*, București, 1958, p. 268.
11. *Ibidem*.
12. *Ibidem*, p. 269.
13. *Ibidem*.
14. *Ibidem*, p. 268.
15. Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, 1993, p. 226.
16. Constantin Cantacuzino, *Istoria Țării Românești întru care să cuprindă numele ei cel dintâi și cine au fost lăcuiitorii ei atunci și apoi cine o au descălecat și o au stăpânit până și în vremile de acum, cum s-au tras și stă, în Cronicari munteni*, I, București, 1961, p. 52.
17. Wolfgang Lazius, *Respublicae Romanae in exteris provinciis bello acquisitis constitutae commentariorum libri XII*, Frankfurt pe Main, 1598, după A. Ambruster, *Op. cit.*, p. 106.
18. Ioan Lucius, *De regno Dalmatiae et Croatiae*, Amsterdam, 1666, după A. Ambruster, *Op. cit.*, p. 181. Cât privește ortografia, a se vedea Eugenio Coșeriu, *Limba română în fața occidentului*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1994.
19. *Voyage fait par moy, Pierre Lescaopier l'an 1574 de Venise à Constantinopol*, după A. Ambruster, *Op. cit.*, p. 127.
20. A. Ambruster, *Op. cit.*, p. 131.
21. Idem, *Ibidem*, p. 132.
22. De la I. Lucius, informațiile vor fi preluate de P. Marius Szent-Ivany S.J., *Curiosa et selectiora variarum scientiarum Miscellanea*, Tyrnaviae, 1691.
23. I.C. Filitti, *Un raport catolic despre Moldova la sfârșitul sec. al XVII-lea*, după A. Ambruster, *Op. cit.*, p. 187.
24. *Valachia et Valachi* este un capitol din cartea lui Lisznyai K. Pal, *Magyarok Cronicaja (...)*, Delneczenben, 1692.

25. După A. Ambruster, *Op. cit.*, p. 190.
26. *Epilog la Psaltirea românească*, Brașov, 1570.
27. A. Ambruster, *Op. cit.*, p. 111.
28. După A. Ambruster, *Op. cit.*, p. 113.
29. După A. Ambruster, *Op. cit.*, p. 153.
- 29a. *Carte românească de învățătură dumenecale peste an și la praznice împărătești și la svinți mari*, 1643.
30. Pentru limbă "comunitate de oameni care vorbesc aceeași limbă; popor, neam, națiune" (DEX) a se vedea la M. Eminescu "Un sultan dintre aceia ce domnesc peste vro limbă".
31. După Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, Ed. Humanitas, 1991, p. 57.
32. După Ioan V. Cocuz, *Presa românească în Bucovina, 1809-1944*, Suceava, 1991, p. 14.
33. După I. Nistor, *Op. cit.*, p. 82.
34. În Aron Pumnul. *Voci asupra vieții și însemnătății lui, dimpreună cu documente relative la înființarea catedrei de limba și literatura românească la gimnasiul superior din Cernăuți precum și scrierile lui mărunte și fragmentare*, publicate de I.G. Sbierea, Cernăuți, 1885, p. 164.
- 34a. După I. Nistor, *Op. cit.*, p. 120-121.
35. După Ion Nistor, *Istoria Basarabiei*, Chișinău, Cartea moldovenească, 1991, p. 259.
36. După Z. Ornea, *O carte ticăloasă*, în RL, 1994, nr. 21, p. 9.
37. Petre Moldovan, *Moldovenii în istorie*, Chișinău, Polygraf-Service, 1994, p. 11.
38. Mircea Snegur, *Limba română este numele corect al limbii noastre. Mesajul președintelui Republicii Moldova prezentat Parlamentului în ziua de 27 aprilie 1995*, în *Limba română*, Chișinău, 1995, nr. 3, p. 48.
39. Va apărea în *Analele Universității "Ștefan cel Mare" Suceava, seria Filologie*, 1995. A se vedea și Eugen Coșeriu, *Latinitatea orientală*, în "Limba română", Chișinău, 1994, p. 23: "Nu se afirmă identitatea poporului <<moldovenesc>> din stânga Prutului separându-l de tradițiile sale autentice - reprezentate în primul rând de limba pe care o vorbește - desprinzându-l de unitatea etnică din care face parte, tăindu-i rădăcinile istorice și altoindu-l pe alt trunchi, ori în vid.
40. Cifrele sunt după Ion Popescu, *Partea românofonă a regiunii Cernăuți și zonele ei sociolingvistice*, în *Glasul Bucovinei*, 1994, nr. 1, p. 21-27.
41. Același recensământ atesta că în Ucraina trăiesc 459.350 de români, dintre care 324.525 sunt trecuți moldoveni. "Nu vom insista prea mult asupra acestui paradox, deoarece el are o explicație pur politică: **Divide et impera**. În cazul în care ar apărea, firesc, sub o singură denumire, românii ar figura în tabelul de mai sus (al dinamicii componenței naționale a populației Ucrainei, n.n.) la poziția a patra, după ruși și evrei. Deși nu avem date statistice oficiale privind exodul de evrei între 1989-1994 (după unele estimări cca. 200.000) ne putem da seama, totuși, că românii au devenit numeric a doua minoritate națională din Ucraina, după ruși" (Eugen Patraș, *Minoritățile naționale din Ucraina și statutul lor juridic*, în *Glasul Bucovinei*, 1995, nr. 2, p. 15).
42. Eugen Coșeriu, *art. cit.*, p. 25.
43. Idem, *Ibidem*.
44. După Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, Ed. Humanitas, 1991, p. 121.
45. După Ion Nistor, *Istoria Basarabiei*, Chișinău, Ed. Cartea moldovenească, 1991, p. 262.

L'UNITÉ ETHNIQUE ET LINGUISTIQUE DES ROUMAINS

RÉSUMÉ

En s'appuyant sur des données offertes par divers documents, l'auteur met en évidence le fait que les Roumains ont toujours eu la conscience de leur unité ethnique et linguistique: ils se sont toujours considéré roumains et descendants des Romains. Le nom **Roumain** était souvent accompagné

par un dérivé du nom de la province; mais il était tellement présent dans leur conscience qu'il était exprimé seulement s'il y avait besoin, en ne gardant que le dérivé, dans lequel le mot Roumain était sous-entendu. Dans ces conditions est condamnable l'attitude de ceux qui pour des raisons strictement politiques, essaient d'imposer aujourd'hui l'idée de l'existence d'un autre peuple, avec une autre langue: le peuple moldave et la langue moldave, idée avec des implications dramatiques pour la population roumaine qui vit sur le territoire de l'ex Union Soviétique.